

ELITNÉZŐBEN

BEVEZETŐ A *FORDULAT* 14. SZÁMÁHOZ

Magyarország kelet-közép-európai, félperifériás pozíciójából – különösen az elmúlt évek belpolitikai eseményeinek tükrében – nem meglepő állítás, hogy az emberek elvesztették a bizalmukat a politikában, és magukban a politikusokban is. Ez azonban nem csak a poszt szocialista államokra jellemző tendencia, hanem világszinten azonosítható folyamat. Manuel Castells nagy elemszámú reprezentatív kérdőíves felmérésekre támaszkodva amellett érvel, hogy az elmúlt három évtizedben növekedett a bizalmi válság, legitimitációs deficit jellemzi a legtöbb demokratikusnak mondott országot. A szerző Kelet-Európát emeli ki mint olyan régiót, ahol a rendszerváltások utáni új demokráciákba vetett kezdeti optimista hit gyorsan kiábrándultságba és politikai demobilizációba csapott át.

A politikai intézményrendszerrel való elfordulás gyakran az általános bizalmatlanság növekedésével is együtt jár, amely rendkívül negatívan érinti mind a gazdasági folyamatokat, mind pedig a társadalmi szolidaritás elmélyülését. A Tárki egyik elemzése szerint a legégetőbb problémák közé tartozik a közintézményekbe, a pártokba, de legfőképpen a politikai elitbe vetett hit rendkívül alacsony szintje. Jól példázza mindezt Magyarországon és Európa szinte minden más országában is az 1990-es évektől megerősödő neonacionalista mozgalmak felbukkanása, melyek populista, nacionalista és elitellenes programjaikkal az alsóbb osztályok körében (természetesen nem kizárólag itt!) rendkívül nagy népszerűsége tettek szert. Az elszegényedő rétegek elfordulnak a kiüresedő demokratikus intézményrendszerrel és a kialakult helyzetért a nemzetközi intézményeket és eliteket okolják.

A 2008 óta tartó gazdasági válság még inkább felerősíti ezeket a tendenciákat, így a kritikai társadalomtudományok egyre égetőbb feladatává válik a helyzet elemzése és magyarázata. Az elitellenesség tudományos igényű vizsgálatához elengedhetetlen az elitekkel kapcsolatos gazdasági, politikai és társadalmi folyamatok megértése. Ehhez az intellektuális és politikai feladathoz kívánunk egy lehetséges kiindulópontot nyújtani a *Fordulat* 14. számával. A lapszám gerincét a C. Wright Mills munkásságát körüljáró blokk adja, melynek szerkesztése során az amerikai szociológus életművének legfontosabb állomásai mellett külön figyelmet szenteltünk mai napig referenciapontnak számító elit-elméletének.

A mills-i paradigma mai hazai relevanciájából kiindulva a rendszerváltás, illetve a poszt szocialista időszak elemzéséről kérdeztük Szalai Erzsébetet és Bozóki Andrást. A két társadalomtudós mint az egykori demokratikus rendszerváltó értelmiség tagjai értékelik a késő-kádári technokrácia, az értelmiség, illetve a rendszerváltás utáni politikai és gazdasági elitek szerepét és viszonyait. Az interjút Mills 1960-as, az új baloldalhoz írt levele követi, melyben az „ideológiák végeként” aposztrofált liberális ideológiát illeti megsemmisítő kritikával. A programadó írás után Stanley Aronowitz tekinti át Mills munkásságát, és érvel annak még ma is sok szempontból érvényes mondanivalója mellett.

A blokkot két klasszikust bemutató könyvrecenzió zárja. Missetics Bálint Mills talán legismertebb *A szociológiai képzelőerő* című könyvét mutatja be, mely a társadalomtudományos kutatás és gondolkodás kívánatos modelljét vázolja fel, melyben az egyéni problémák közügyekként kerülnek a vizsgálódás középpontjába. A Mills blokk utolsó írásában Jelinek Csaba Thorstein Veblen *A dologtalan osztály elmélete* című monográfiáját recenzálja. A Mills által is elengedhetetlennek tartott *kritikai értelmiség* szerepét megtestesítő Veblen legismertebb írása az elitkutatást megalapozó alapmű, nem hiába nevezte Mills Veblent „Amerika legjobb kritikusanak”.

A Mills blokkot a kortárs elitelméletek egyik fontos teoretikusával, a politológus Kees van der Pijlrel készült interjú vezeti fel. Pijl legutóbbi művei kapcsán fejt ki gondolatait a transznacionális káderosztályról, az Európai Unió születéséről, az értelmiség szerepéről, és nem utolsósorban Kínáról és a kínai elitekről.

Az elitelméletek tág fogalmába tartozó írások után négy fiatal társadalomtudós írást közöljük. Gagyi Ágnes az Occupy Wall Street mozgalom tevékenységét mutatja be és elemzi a mozgalom globális programja szempontjából, különös tekintettel ennek a világrendszer posztoszocialista félperifériájára való következményeivel. Sidó Zoltán egy klaszszikus államelméleti vitát elevenít fel a strukturalista Poulantzas és az antropocentrista Miliband között. Czirkos Eszter és Csánó Szabina az „idegen” problematikájával foglalkozik: míg az előbbi az „idegen” vizsgálatának filozófiai és módszertani aspektusait járja körül, addig utóbbi egy komparatív kutatás eredményét mutatja be, mely az „idegenség” sajátosan keretező európai radikális jobboldali pártok külpolitikai programját hasonlítja össze.

Az elitek társadalmi pozíciója és gyakorlata, az „idegenség” keretezése és az állam szerepe: mindhárom problematika szerves részét képezi a kortárs társadalomtudományos vitáknak. A *Fordulat* szerkesztőiként ezzel a lapszámmal, és elsősorban a millsi társadalomtudományos univerzum megidézésével próbálunk hozzájárulni az elméleti munkához elengedhetetlen *szociológiai képzelőerő* megélénkítéséhez.

Jelinek Csaba